

4. Здравомыслов А.Г. Потребности. Интересы. Ценности. – М., 2001. – 342 с.
5. **Инновационный менеджмент** : учебник [для ВУЗов] / С.Д. Ильенкова, Л.М. Гохберг, С.Ю. Ягудин и др. / під ред. С.Д. Ильенковой. – М. : Изд-во "Банки и биржи", ЮНИТИ, 1997. – 327 с.
6. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы и эмоции. – М. : Изд-во "Наука", 1981. – 236 с.
7. Молчанов Н.Н. Инновационный процесс: организация и маркетинг. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та. – 1995. – 321 с.
8. Морозов Ю.П. Инновационный менеджмент : учебн. пособ. [для ВУЗов]. – М. : Изд-во ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 446 с.
9. Нюттен Ю. Мотивация и деятельность // Экспериментальная психология. – М., 2004. – Вып. 23. – С. 23-29.
10. Попова И.Н. Стимулирование трудовой деятельности как способ управления: Социологический анализ. – К. : Вид-во "Наук. думка", 2000. – 207 с.
11. **Психолого-педагогические проблемы** мотивации учебной и трудовой деятельности. – Новосибирск, 2002. – 432 с.

Чушак-Голобородько А.М. Потребности субъектов креативной деятельности как объект мотивирования в системе менеджмента машиностроительного предприятия

Построена классификация субъектов креативной деятельности, выделены характеристики креативной деятельности, идентифицированы способы аккумуляции креативных идей, а также установлены требования к субъектам креативной деятельности. Установлено, что ключевыми факторами, от которых зависит активизирование креативной деятельности, является уровень мотивируемой субъектов креативной деятельности, уровень их профессиональной подготовки, а также согласованность цели этих субъектов, с целью организации. Особенность идентифицирования и согласования этой цели является условием рационализации расходов времени и средств организации на построение действенной креативной группы и выработки ими рациональных креативных решений.

Chushak-Goloborod'ko A.M. Necessities of subjects of activity of creative as object of reason in the system of management of machine-building enterprise

Classification of subjects of activity of creative is built in the article, descriptions of activity of creative are selected, the methods of accumulation of ideas of creative are identified, and also it is set requirement to the subjects of activity of creative. It is set that key factors which activation of креативної activity depends on is a level of explained of subjects of креативної activity, level of their professional preparation, and also co-ordination of aims of these subjects, with the aims of organization. Features of authentication and concordance of this aims are the condition of rationalization of charges of time and money of organizations on the construction of effective креативних groups and making by them rational креативних decisions.

УДК 336.71.078.3: 336.743   *Аспір. В.Б. Шатковська-Шморгай – Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи НБУ*

**ЗНАЧУЩІСТЬ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ В ПРОЦЕСІ
УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМ РИЗИКОМ У БАНКАХ**

Обґрунтовано сутність системи моніторингу валютного ризику та її місце в процесі управління. Встановлено, що впровадження системи моніторингу за валютним ризиком сприятиме підвищенню рівня культури ризик-менеджменту банку, ефективному застосуванню у сфері управління іншими видами ризиків і вдосконаленню комплексної системи управління ризиками в банку.

Ключові слова: моніторинг, система моніторингу, управління валютним ризиком.

Постановка проблеми. Принципи роботи окремих моніторингових систем, зазвичай, не відомі для широкого загалу та не містять інформації про їхній "коефіцієнт корисної дії". Методики побудови та функціонування реально ефективних систем моніторингу є таємницею. Їх пропонують спеціалізовані фірми, але ціна їх достатньо висока. Альтернативним рішенням для вітчизняних банків є налагодження власних систем моніторингу в процесі управління їхніми ризиками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у сфері дослідження моніторингових систем зробили такі вчені та практики, як: В.К. Галіцин, І. Бушуєва, А.О. Морозов, В.С. Степашко, С.Б. Шапошник, Ю.Е. Хохлов, О.В. Мозенков, Є.Д. Павлюк. У напрямку досліджень валютних ринків та процесу управління валютним ризиком протягом останніх років працювали К.В. Уваров, Л.В. Репа, А.Б. Камінський, О.Г. Савченко. Зокрема, науковці в своїх працях вивчають моніторинг валютного ринку, використовуючи статистичні підходи, досліджують етапи та складники процесу контролю та моніторингу.

Постановка завдання. Здобутки науковців у сфері досліджень валютного ринку та процесу управління валютним ризиком свідчать про вагоме значення моніторингу для прийняття управлінських рішень на макро- та мікрорівнях. Якість аналізу валютного ризику залежить від можливості отримання та ефективного використання вхідних даних повною мірою. У [13] ми розглянули елементи формування ефективної системи моніторингу валютного ризику – мету, основне завдання, функції, принципи побудови задачі та забезпечуючі підсистеми. Налагодження банками власної системи моніторингу валютного ризику потребує чіткого розуміння її місця та значимості в процесі управління валютним ризиком.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття "моніторинг" тісно пов'язане з контролем і подальшим вживанням заходів на основі результатів обробленої інформації. Теоретичний аналіз наукових публікацій дав виявити розбіжності у змісті понять "моніторинг" та "система моніторингу". Якщо моніторинг може вкладатись у визначення "стеження", то поняття "система" означає [11]:

- порядок, зумовлений планомірним розташуванням та взаємозв'язком частин;
- форму організації, упорядкування чого-небудь;
- будову, структуру, що становлять єдність закономірно розташованих взаємозв'язаних частин;
- сукупність елементів, одиниць, частин, об'єднаних спільним призначенням;
- сукупність методів, прийомів, правил, здійснення чого-небудь.

Для підтримки прийняття рішення потрібною є моніторингова інформація не у первинному вигляді (тобто констатування фактів), а в опрацьованому (з проведеними оцінюванням, аналізом тощо), яка є результатом взаємодії цілого комплексу дій (збирання, систематизації, оброблення даних, формування звітності в зручних форматах). Процес збирання, оброблення, передавання, зберігання та візуалізації результатів роботи потребують створення власне системи моніторингу, обґрунтованої стосовно складу і структури, з врахуванням поставлених завдань, а також розроблення комплексу моделей

для вирішення цих завдань. Своєю чергою, це потребує використання прийомів системного аналізу та системного підходу.

З огляду на це, ми пропонуємо означення сутності **системи моніторингу валютного ризику** як комплексу методів і прийомів, котрі забезпечують безперервне відстежування динаміки змін чинників валютного ризику, дотримання лімітів ризику з одночасною систематизацією, обробленням та візуалізацією даних для інформаційного забезпечення управлінських рішень з механізмом зворотного зв'язку.

Трактування сутності моніторингу вказують на тісний зв'язок з управлінням, оскільки поняття "управління" в широкому сенсі означає безперервне спостереження за об'єктом управління. Ціла низка дослідників одностайно розуміють моніторинг як складник системи управління [2, 4, 6, 8, 9]. Відповідно, його треба розуміти як обов'язковий елемент і системи управління ризиками. Але аналіз наукової економічної літератури [1, 3, 5, 7, 8, 10, 12, 14] дав змогу зробити висновки про неоднозначність поглядів науковців стосовно "причетності" моніторингу до процесу управління ризиками. Тобто, наука не містить чітко сформульованого та окресленого місця моніторингу в цьому процесі.

Національний банк України, виокремлюючи моніторинг ризику в окремий з чотирьох взаємопов'язаних етапів ризик-менеджменту, визначає функціональні обов'язки відповідного підрозділу. Вивчення методичних документів НБУ з цього питання дало змогу проаналізувати такі обов'язки та виявити їх залежність від використання системи моніторингу (табл.).

Табл. Функціональна залежність процесу управління ризиками від системи моніторингу

Функціональні завдання підрозділу ризик-менеджменту банку	Спосіб забезпечення системою моніторингу виконання завдань
1	2
– розроблення інфраструктури для отримання даних від інших систем, створення системи для автоматизованого введення та оброблення бази даних щодо ризиків, а також забезпечення безперервності моніторингу й оцінювання різних ризиків;	– збір первинних даних;
– розроблення та актуалізація засобів аналізу ризиків і методик для нових та діючих моделей, зокрема їх бек-тестування;	– незалежне (паралельне) оцінювання ризику;
– нагромадження спостережень (історичних даних) для порівняльного аналізу;	– систематизація та архівація первинної та вторинної інформації;
– здійснення моніторингу даних щодо позицій та цін, ризикових позицій;	– безпосередньо;
– ідентифікація і моніторинг порушення встановлених лімітів;	– безпосередньо;
аналіз можливих сценаріїв розвитку подій;	– методологія стрес-тестування;
– підготовка загального опису ризикових позицій і звітування щодо них правлінню (спостережній раді банку або її комітету);	– викладення результатів моніторингу у зручному для сприйняття форматі (візуалізація);
– забезпечення координації з іншими підрозділами і сферами діяльності банку;	– через механізм зворотного зв'язку;

1	2
– надання рекомендацій на розгляд правління та спостережної ради банку щодо подальшої тактики роботи з ризиком (за допомогою встановлення лімітів та інших обмежень або заборони проведення певної операції);	– підготовка підґрунтя для прийняття оперативного чи стратегічного управлінського рішення на основі проведеного аналізу величини ризиків банку та всіх чинників, які можуть призводити до її зниження, а також рівня розвитку системи управління ризиком;
– надання рекомендацій спостережній раді і правлінню щодо потрібних вимог до капіталу з метою покриття неочікуваних збитків і збитків, пов'язаних з ризиками, виявленими (ідентифікованими) і вимірними кількісно з використанням методики найгіршого сценарію;	– підготовка підґрунтя для прийняття оперативного чи стратегічного управлінського рішення на основі аналізу наслідків стрес-тестувань;
– надання допомоги спостережній раді і правлінню у розробленні та впровадженні політик, положень і процедур з управління ризиками.	– через методологічне забезпечення.

Незважаючи на інтерес науковців до вивчення процесу управління ризиками, найбільше уваги приділено лише трьом його етапам: виявленню, вимірюванню та мінімізації. Тобто проблема полягає в тому, що моніторинг, як найважливіший складник управління економічними об'єктами, в економічній науковій літературі висвітлено дуже мало, а процес формування систем моніторингу потребує наукових досліджень та розроблення практичних рекомендацій з врахуванням зарубіжного досвіду та особливостей національного ринку.

Для вирішення цієї проблеми ми вважали за доцільне звернутись до функціональної сутності моніторингу на кожному етапі управління. Такий аналіз дав змогу виявити завдання та функції, виконання котрих реалізується завдяки інформаційному забезпеченню системи моніторингу (рис. 1), що підтверджує її значущість не на одному, а на усіх етапах процесу ризик-менеджменту.

Отже, результативність системи управління ризиками загалом (і за їх видами зокрема) істотно залежить від ефективності системи моніторингу, котра допомагає коригувати поточну діяльність банку. Моніторинг переважно передуює використанню інших прийомів ризик-менеджменту і дає змогу налагодити взаємодію підрозділів банку, відпрацювати технології збирання і оброблення інформації, розрахунку величини ризику та аналізу його динаміки, а також розробити форми звітності. З погляду методичного підходу правомірно розглядати будь-який етап управління ризиками як його структурний елемент.

Склад і структура системи моніторингу валютного ризику залежить від обраної банком валютної політики. Попри це, можна виділити спільні організаційні особливості (рис. 2):

Рис. 1. Місце моніторингу в процесі управління ризиками

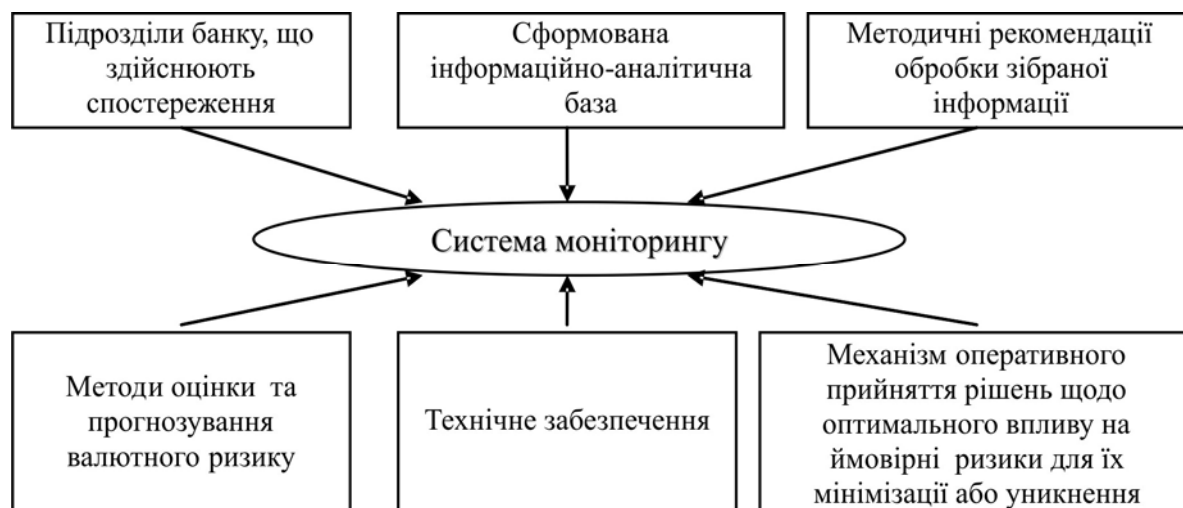

Рис. 2. Організаційне забезпечення системи моніторингу валютного ризику

Структура системи моніторингу передбачає спосіб встановлення взаємодії між джерелами інформації, об'єктом моніторингу, суб'єктами моніторингу та елементами складу. У нашому дослідженні ми дійшли висновку, що для ефективного здійснення моніторингу валютного ризику потрібні п'ять основних підсистем: методологічна, організаційна, інформаційна, математична та кадрова. Своєю чергою, вони потребують додаткового наповнення науковим, правовим, технічним та програмним змістом. Користуючись науковим доробком стосовно поняття метаданих, котрі забезпечують інформацію про дані (процеси їх створення та використання), будуємо структуру системи моніторингу за валютним ризиком, приймаючи підсистеми як метадані (рис. 3).

Висновки. Наведене вище пояснює потребу у формуванні методичних підходів до побудови системи моніторингу валютного ризику, визначення її економічної сутності та місця і ролі в управлінні валютним ризиком банку. Адже моніторинг тісно переплітається з кожним етапом управління валютним ризиком, використовуючи ті ж підходи до аналізу та оцінки ризику.

Проблема наукового обґрунтування теоретико-методичних положень щодо створення та функціонування такої системи є надзвичайно актуальною і ставить перед науковцями та практиками складні теоретичні, методичні та організаційні завдання.

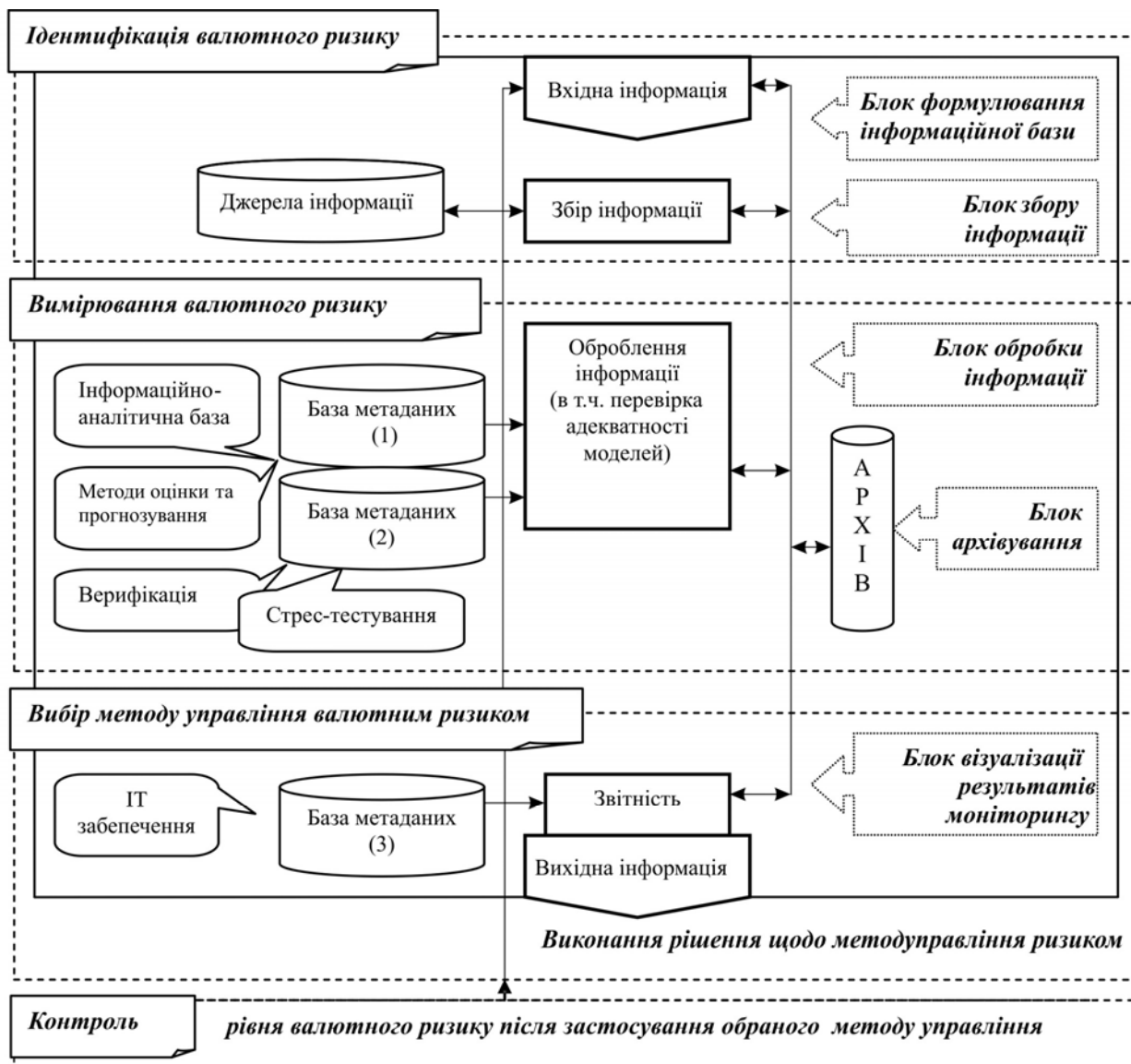

Рис. 3. Структура системи моніторингу за валютним ризиком

Інтеграція моніторингу валютного ризику банку у процес управління ними дасть змогу вирішити цілу низку завдань:

- потреба оброблення значного обсягу інформації, що стосується процесу формування валютної позиції (аналіз процесів, що впливають на валютну позицію банку, визначення джерел необхідних даних, окреслення нових потоків інформації);
- налагодження та оптимізація роботи структурних підрозділів банку, задіяних у процесі ризик-менеджменту шляхом внесення змін та доповнень у методологічне забезпечення;
- збільшення кількості фахівців у сфері управління валютними ризиками, хеджування;
- потреба забезпечення належного рівня поінформованості керівництва та спеціалістів структурних підрозділів банку як запорука ефективного функціонування системи управління ризиками банку загалом.

Таким чином, впровадження системи моніторингу за валютним ризиком сприятиме:

- підвищенню рівня культури ризик-менеджменту банку;
- ефективному застосуванню у сфері управління іншими видами ризиків;
- вдосконаленню комплексної системи управління ризиками в банку.

Література

1. Вітлінський В.В. Ризикологія в зовнішньоекономічній діяльності : навч. посібн. / В.В. Вітлінський, Л.Л. Маханець. – К. : Вид-во КНЕУ, 2008. – 432 с.
2. Галіцин В.К. Системи моніторингу / В.С. Галіцин. – К. : Вид-во КНЕУ, 2000. – 232 с.
3. Загородній А.Г. Фінансовий словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. – 4-те вид., [випр. та доп.]. – К. : Вид-во "Знання"; Львів : Вид-во ЛБІ НБУ, 2002. – 566 с.
4. Коваленко Б.С. Мониторинг рынка банковских услуг / Б.С. Коваленко, Н.Н. Шулькова // Банковские услуги. – 2003. – № 5. – С. 2-11.
5. Козак Ю.Г. Міжнародні фінанси : навч. посібн. / Ю.Г. Козак, Н.С. Логвинова, В.В. Ковалевський. – 3-тє вид., [перероб. та доп.]. – К. : Центр навч. літ-ри, 2007. – 640 с.
6. Кредитування і контроль : навч. посібн. / Т.С. Смовженко, Р.Р. Коцовська, В.М. Крупський, В.С. Хім'як. – Львів : Вид-во ЛБІ НБУ, 2004. – 135 с.
7. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту у банках України, схвалені Постановою Правління НБУ, № 361 від 02.08.04.
8. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку : підручник / Л.О. Примостка. – 2-ге вид., [перероб. і доп.]. – К. : Вид-во КНЕУ, 2004. – 468 с.
9. Пугачова М.В. Методологічні засади статистичного моніторингу ділової активності підприємств : монографія / М.В. Пугачова. – К. : ДП "Інформ.-анал. агентство", 2007. – 535 с.
10. Репа Л.В. Управління валютним ризиком: політ-економічний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук: спец. 08.00.01 "Економіческая теория" / Л.В. Репа. – Донецьк, 2008. – 20 с.
11. Сучасний тлумачний словник української мови / за заг. ред. В.В. Дубічинського. – Х. : ВД "Школа", 2006. – 832 с.
12. Управління банківськими ризиками : навч. посібн. / Л.О. Примостка, П.М. Чуб, Г.Т. Карчева та ін. / за заг. ред. Л.О. Примостки. – К. : Вид-во КНЕУ, 2007. – 600 с.
13. Шатковська-Шморгай В.Б. Принципи формування та місце моніторингу в стратегії управління валютним ризиком в банках / В.Б. Шатковська-Шморгай // Науковий вісник ПНТУ ім. Ю. Кондратюка. – Сер. : Економіка і регіон. – 2008. – № 4(19). – С. 119-123.
14. Ющенко В.А. Управління валютними ризиками : навч. посібн. / В.А. Ющенко, В.І. Міщенко. – К. : Вид-во "Знання", 1998. – 444 с.

Шатковская-Шморгай В.Б. Значимость системы мониторинга в процессе управления валютным риском в банках

Обоснована сутність системи моніторингу валютного ризику та її місце в процесі управління. Установлено, що впровадження системи моніторингу за валютним ризиком буде сприяти підвищенню рівня культури ризик-менеджменту банку, ефективному застосуванню у сфері управління іншими видами ризиків та вдосконаленню комплексної системи управління ризиками в банку.

Ключевые слова: моніторинг, система моніторингу, управління валютним ризиком.

Shatkovska-Shmorhay V.B. The importance of monitoring system in the management of currency risk

The essence of the monitoring system of foreign exchange risk and its place in the currency risk management is substantiated in the article. It is set that introduction of the monitoring system after a currency risk will be instrumental in the increase of level of culture of risk management of bank, effective application in the field of management of risks other kinds and perfection of complex control system by risks in a bank.

Keywords: monitoring, monitoring system, currency risk management